

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
EDUSKUNTA

TyV@eduskunta.fi

Lausuntopyyntönne s-postitse 13.1.2021

VNS 6/2020 VP VALTIONEUVOSTON SELONTEKO EDUSKUNNALLE - SUOMEN KESTÄVÄN KASVUN OHJELMA –

Työterveyslaitos kiittää mahdollisuudesta lausua ”Suomen kestävä kasvun” -ohjelmasta.

Suomi ajautui osana globaalia yhteisöä vuonna 2020 poikkeukselliseen epävarmuuteen Covid-19-pandemian pinteessä. Tilanteesta tekee erityisen haastavan se, että samanaikaisesti ilmastomuutos, globalisaation ja teknologian kehityksen ajama työn murros, kaupungistuminen sekä väestön ikääntyminen muuttavat maailmaa hyvin nopeasti, jopa kyseenalaistaen demokratian perusteita.

”Suomen kestävä kasvun” -ohjelmassa on keskeisintä löytää oikea tasapaino lyhyemmän ja pitkän tähtäimen toimenpiteiden välillä. Tältä osin ohjelma tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden katalysoida Suomen kansantalouden kannalta positiivisia keinoja vastata ilmastomuutokseen tavalla, jossa Suomen vientirahoitteinen hyvinvointivaltio säilyy ja kehittyy paremmin vastaamaan väestön ikääntymisestä sekä työn murroksesta kumpuaviin hyvinvointihaasteisiin.

Ohjelmassa kaikkein tärkeintä on pitää *vihreää digitaloutta* keskeisenä kiintopisteenä ja tavoitteena. Tältä osin ohjelma tarjoaa ainutlaatuisen mahdollisuuden käyttää Koronan jälkeistä tilaa kiihdytyspintana kohti vahvempaa tulevaisuutta. On tärkeää huomata, että Covid-19-epidemia on sekä kiihdyttänyt mutta myös hidastuttanut yhteiskunnallista kehitystä. Samalla epidemia on padonnut yhteiskunnallista kehitystä tavalla, joka tulee purkaantumaan tilanteen helpottaessa. Lisäksi voi olettaa, että Koronan jälkeisessä henkisen ja taloudellisen jälleenrakentamisen maailmassa, tulemme näkemään murroksia myös pitkään umpijäässä olleissa yhteiskunnallisissa kysymyksissä, jotka haastavat kansalaisten käsitystä yhteisöllisyydestä, vastuista ja oikeuksista. Tämän ja tiukan talouspaineen keskellä on välttämätöntä muistaa ohjelman tarjoama mahdollisuus panostaa pitkällä jännteellä talouden vihreään kasvuun ja digipohjaiseen uudistamiseen - ja välttää kiusaus lyhyen juoksun priorisointiin.

Ohjelman painopisteistä [1 \(Koulutuksella ja tutkimus- ja innovaatiotoiminnalla Suomi takaisin kestävä kasvun uralle\)](#), [2 \(Vihreä siirtymä tukee talouden rakennemuutosta\)](#) sekä [4 \(Kestävä infrastruktuurin ja digitalisaation vahvistaminen\)](#) ovat strategisia ja huipputärkeitä pitkän tähtäimen kehityskulun kannalta. Ne muodostavat strategisen korin, jonka kautta on mahdollista tarttua kaikkein tärkeimpiin kysymyksiin tulevaisuudesta. Kysymyksiin, jotka käsittelevät keinoja uudistaa hyvinvointivaltion edellyttämää talouspohjaa sekä keinoja luoda vihreän talouden ja digitalisaation kautta kasvua, uusia työpaikkoja ja vientieuroja, sekä toisaalta pysäyttää ilmastomuutos Suomen osalta.

Ohjelman painopisteet [3 \(Suomen kansainvälisen kilpailukyvyyn turvaaminen\)](#), [5 \(Työmarkkinoiden toiminta, työttömille suunnatut palvelut ja työelämän kehittäminen\)](#), [6 \(Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuuden vahvistaminen ja kustannusvaikuttavuuden](#)

lisääminen) ovat hallitusohjelman toteutuksen kannalta tärkeitä. Niiden avulla vastataan myös osin Koronan esille tuomiin tilapäisiin paineisiin.

Ehdotuksia mahdollisesti priorisoitaessa huomio kannattaa kiinnittää painopisteiden välisiin lyhyemmän ja pitkän aikavälin vaikutuksiin. Etenkin painopisteiden 3, 5, ja 6 muodostamaa operatiivista koria kannattaa tarkastella siten, miten painopisteillä tuetaan strategisen korin tavoitteita. Jatkotoimenpiteenä on erityisen tärkeää luoda painopisteitä yhdistävä tiekartta, jonka avulla hallitaan painopisteiden erilaisia kelloaajuuksia sekä toinen toisiaan vahvistavia vaikutuksia. Samalla tutkimus-, innovaatio- ja kehittämistoiminta (TKI) tulee nähdä läpileikkaavana teemana kaikissa painopisteissä. Tarkennuksina ja nostoina yksittäisistä painopisteistä kannattaa huomioida:

Painopiste 1:

Painopisteen osalta esitetään melko kaavamainen näkemys muutoksesta 2020-luvulla. Tekstissä sekoittuvat myös todellinen muutos ja käsitys toivotusta tulevaisuudesta. Ammattirakenteen muutos ei ole Suomessa viime vuosina kiihtynyt, ja koulutusrakenne on jopa jämähtänyt paikoilleen 2010-luvulla. Käsitys siitä, että talouden rakenne ja tätä kautta ammattirakenne ja koulutusrakenne muuttuisivat yhtäkkiä nopeasti, on ylioptimistinen. Uusia ammatteja voi syntyä jatkossakin monen tasoisen osaamisen varaan ja ei ole yhtä muutospolkua. Meillä voidaan ajautua työmarkkinoilla jopa syveneviin ongelmiin, jos ylikorostetaan korkea-asteen koulutuksen kaikkivoipuutta. Digitalisaatio ja vihreä siirtymä tapahtuvat todennäköisemmin hitaammin kuin tässä ennakoitaan edes kaavailluilla lisäpanostuksilla.

Koulutusrakenteen jämähtäminen koskee ennen kaikkia miehiä. Tekstissä olisi hyvä tunnistaa se, että Suomessa ammattien pitkälti sukupuolittuneesta rakenteesta johtuen miesten ja naisten asema voi työmarkkinoille olla erilainen. Naiset ovat jatkuvasti yhä koulutetumpia mutta miehet eivät. Tämä näkökulma tekstistä puuttuu ja sen johdosta myös siihen liittyvät haasteet.

Joustavien ja yksilöllisten koulutuspolkujen ja osaamisen kehittämismahdollisuuksien rakentaminen on varmasti tärkeää kuten tässä kaavaillaan. Mutta miten ja millä resursseilla se käytännössä tehdään? Lisäksi tämän tulisi koskea muutakin kuin korkea-asteen koulutusta.

Tekstin mukaan ”kestävän kehityksen edistäminen edellyttää kasvun hakemista uusilta aloilta.” Mitä nämä uudet alat voisivat olla ja suhteessa mihin ne ovat uusia? Analyysissä on tärkeää säilyttää fokus kirkkaasti akselilla vihreä-digitalous ja suhtautua kärsivällisesti osaamisen kehittäminen nopeuteen vihreää ja digitaalista talousrakennettava tukevaksi. Samaa kurinalaisuutta edellytetään myös TKI-investointitavoitteen (4 % BKT:stä) kriittisen massan ohjaamisessa vihreään digitalouteen.

Painopiste 2:

Keskeisin huomio painopisteen osalta kohdistuu innovaatioprosessin tulosten käyttöönottoon ja skaalaamisen tuotekehitysvaiheen jälkeen. Tämän vaiheen kriittisyyttä ja kustannusvaikutusta ei tule aliarvioida.

Painopiste 3:

On selvää, että huippuosaamisen saatavuuden varmistaminen sekä kotimaasta että ulkomailta on keskeistä painopisteen osalta. Samalla on kehitettävä vahvempaa näkemystä panostuksen keskittämistä vahvoille sektoreille (kansainvälisen kasvun kärjet), joihin Suomen osaamispohjan ja pääomarakenteen puitteissa on mahdollista tarttua. On uskallettava fokusoida uuteen sen sijaa, että pönkitetään alas ajautuvia toimialoja. Analyysissä kannattaa myös ottaa huomioon riski maailman jakautumisesta kahteen teknologiseen leiriin kärki-investointien osalta.

Matkailun osalta on tärkeää muodostaa selkeä visio Koronan jälkeisestä vihreästä matkailusta ja sen kasvumahdollisuuksista sekä siihen liittyvästä markkinaepävarmuudesta.

Painopiste 4:

Painopisteen toteutuksessa kannattaa harkita valtiollisen ohjauksen lisäämistä hyvinvointivaltiota tukevien tietojärjestelmien ja -kantojen kehittämisessä. Suomen tyyppisessä pienessä kansantaloudessa ne kannattaa rakentaa valtakunnallisiksi, jotta käyttäjäystävällisyys ja kyberturvallisuus voidaan taata sekä vaihtoehtokustannus säilyy järkevänä. Samalla kannattaa korostaa alustojen ja rajapintojen kontrolloitu avoimuutta tuottavuuden ja innovaatioläpimurtojen määrän kasvattamiseksi. Myös päätöksentekoa tulee suunnata paremmin ymmärtämään ohjelmistot ja avaimet rajapinnat organisaatioiden syvänä ytimenä.

Yleisesti painopiste käsittelee infrastruktuuri ja digitalisaatiota hyvin teknologia- ja palvelulähtöisesti. Siinä puhutaan myös kansalaisten yleisistä digivalmiuksista, mutta on tärkeää panna merkille, että myös työssä olevien digitaidoissa on merkittäviä puutteita. Nämä puutteet voivat pahimmillaan muodostua esteiksi digitalisaation vahvistamiselle työorganisaatioiden toiminnassa. Työterveyslaitoksen ”Digitalisaatio kaikkien kaveriksi” -projektin tulosten mukaan noin puolella palkansaajista on vähintään jonkinlaisia haasteita digiosaamisessa nykyään. Isoimmat haasteet koskevat niitä, jotka eivät työssään käytä mitään digivälineitä (palkansaajista 7 %), joiden käyttö on hyvin rutiininomaista ja kapeaa ilman merkittäviä oppimismahdollisuuksia (palkansaajista 9 %) ja joilla taitojen riittämättömyys aiheuttaa selviä ongelmia työn sujumisen kannalta (palkansaajista 18 %). Näin arvioiden merkittäviä ongelmia tulevaisuutta ajatellen on noin kolmasosalle. Ratkaisuna heille ei ole yleinen koulutustason nosto vaan se, että digitaidot tulevat kuntoon ja heillä on mahdollisuus riittävään digitukeen työpaikoillaan. Lisäksi työtä on jatkossa organisoitava tavalla, joka tukee paremmin heidän digitaitojensa jatkuvaa kehittymistä.

Kun puhutaan kansalaisten digitaidoista, kannattaisi eriyttää tarkastelua sen mukaan, ketkä ovat työelämässä ja ketkä sen ulkopuolelle. Kansalaisista yleisesti puhuminen ei avaa tätä problematiikkaa vielä kovin hyvin. Tästä syystä työelämässä olevat tulisi ottaa esille omana ryhmänään, jolla on omat spesifit ongelmansa. Tässä jaksossa puuttuu yhtenä näkökulmana se, kuinka digitalisaatiota hyödyntämällä voitaisiin uudelleenajateltaa työtä ja käyttää digitalisaatiota tietoisesti työn laadullisen kehittämisen välineenä. Näin voitaisiin parantaa ihmisten työmarkkinavalmiuksia ja työhyvinvointia sekä todennäköisesti myös työn tuloksellisuutta. Digitalisaatio antaa tähän merkittäviä mahdollisuuksia, mutta niihin ei työorganisaatitasolla osata välttämättä tarttua. Tätä työn muotoiluosaamista osaamista pitäisi pystyä systemaattisesti parantamaan.

Painopiste 5:

Rakennemuutoksen hallitsemisesta ja johtamisesta on kehitettävä keskeinen kilpailuetu Suomelle työn murroksessa. Painopisteessä esitetty kuvaus ”Työhyvinvointi, tuottavuus ja työkyvyn kehittäminen työelämässä” on tällä hetkellä liian kapea. Se keskittyy spesifisti vain tiettyihin erityisryhmiin. Se, minkä voi tulkita koskevan työelämän kehittämistä yleisemmin, on sisällöltään hyvin yleisellä tasolla olevaa ja jaksosta puuttuu selvä kärki. Siinä ei ole samanlaista visioivaa tavoitetta toivotusta tulevaisuudesta kuin monessa muussa kohtaa tekstiä. Tässä kohtaa olisi kaivannut esimerkiksi jonkinlaista kommenttia työelämäinnovaatioiden tärkeistä työelämää uudistavista mahdollisuuksista. Tältä osin esitämme työhyvinvoinnin, tuottavuuden sekä työkyvyn kehittämisen yhdistämistä vihreään digitalouteen erilaisten työpaikkakohtaisten kolmikantaisten kokeilujen ja parhaiden käytäntöjen rakentamisen kautta.

Painopisteessä esitetty ”Nuorisopaketti” on kokonaisuutena hyvä asia. Tässä kohtaa kaipaisimme jonkinlaista mainintaa siitä, että koulutustasossa ja ilmeisesti myös koulutusvalmiuksissa on merkittäviä eroja nuorten miesten ja naisten välillä. Nyt tätä eroa ei tekstissä tuodaan lainkaan esiin. Yksi keino edetä voisi olla se, että uusia välineitä räätilöitäisiin riittävästi tämän seikan huomioon ottamiseksi.

Painopiste 6:

Painopiste poikkeaa muista painopisteistä. Näemme sen määräaikaisena tavoitteena, jonka avulla kuitataan pois Koronan aiheuttamaa palvelu- ja hoitovelkaa. Tavoitteet perusterveydenhoidon parantamisesta ja ennaltaehkäisyn korostamisesta ovat kansantalouden kannalta järkeviä, mutta etäällä vihreän digitalouden ytimestä. Painopisteen relevantin osa suhteessa vihreään digitalouteen on ennen kaikkea tietojohdntamisessa ja -järjestelmissä sekä lyhyessä kuvauksessa digitaalisista palveluista.

Lausunnon täydennys 28.1.2021:

Työterveyslaitoksen 27.1.2021 julkaisemien tutkimustulosten mukaan tilanne on hälyttävä sote-sektorilla. Korona-aikana sote-henkilöstö on pitkälti jatkanut läsnätyössä ja ollut samalla kovan paineen alla. Työmäärän kasvu ja Koronan negatiiviset vaikutukset näyttävät kohdistuneen eniten niihin, joilla on jo ennestään paljon kuormitusta työssään. Tämä on selvästi heikentynyt arvioita työkyvystä aikaisempiin vuosiin verrattuna. Samalla keskimäärin joka kolmas sote-työntekijä on selvästi pelännyt terveytensä puolesta työssään. Tuoreiden tulosten mukaan on syytä olla huolestuneita myös nuorten työntekijöiden hyvinvoinnista ja työssä jaksamisesta. Tämä vaatii erityistä panostusta, jotta nuorten alku työelämässä sujuu hyvin ja työurista tulee pitkiä. Yleisesti voidaan olettaa, että Korona-epidemian pitkittyminen lisää pinnan alla kasaantuvien ongelmien määrää ja vaikutusta sekä fyysiseen että henkiseen työkykyyn. Samalla sote-muutokseen liittyvä yleinen epävarmuus ja muutosrasitus luultavasti tulevat heikentämään tilannetta edelleen ennen kuin uuden toimintamallin mukaiset tuottavuus- ja hyvinvointihyödyt toteutuvat. Hoitovelan purkamisen lisäksi onkin ensisijaisen tärkeää löytää keinoja, jotka purkavat henkilöstön jaksamisvelkaa.

Yhteenveto

"Suomen kestävä kasvun" -ohjelmassa korostuu tulevaisuuden toivo Korona-kurjuuden ja epävarmuuden keskellä. Etenkin painopisteiden 1, 2 ja 4 osalta meillä on käsissämme ainutlaatuinen tilaisuus, joka tuskin toistuu nopeasti. Globaalisti olemme tämän suhteen hyvässä asemassa. Moneen muuhun maahan verrattuna näyttää siltä, että meillä on mahdollisuus selvittää suhteellisen pienin vaurioin ulos Korona-epidemiasta. Samalla meillä on olemassa vahvaa osaamista ja hyviä avauksia vihreän digitalouden saralla. Yhdistämällä nämä Koronan jälkeiseen kasvumomenttiin, voimme luoda pitkäkestoista hyvinvointia työstä.

Antti Koivula
Pääjohtaja

Tuomo Alasoini
Tutkimusprofessori